

ЈУБИЛЕЈИ

Радоман Јовановић

КОСОВСКИ МИТ У НАЦИОНАЛНОПОЛИТИЧКОЈ ИДЕОЛОГИЈИ И СТРАТЕГИЈИ ЦРНЕ ГОРЕ ПОЛОВИНОМ XIX ВИЈЕКА

Крајем XVIII вијека, када се у српском народу зачиње организована националноослободилачка борба, Црногорци као и остали Срби, изграђују култ Косова, цара Лазара и Милоша Обилића. Разумљиво је што се витештво овдје посебно изграђивало као врхунска људска особина. Жртвовање за опште циљеве истицано је као највећа врлина а примјер Милоша Обилића надахњује људе од маха и замаха.

Заклињали су се Црногорци у „вјеру Обилића“, касније се вјежбали у бојним вјештинама на „Обилића пољани“, носили „Обилића медаљу“ а Обилић је био синоним Косова и боја на њему. По Црногорском схватању нико се са Обилићем није могао равнати, па ни сами кнез Лазар. Зато се у Црној Гори „вјера Обилића“, извучена из косовског мита, као основна нит провлачи кроз националнополитичку идеологију. Њој су се Црногорци приклањали и према њој одређивали и вредновали. Није то било ни вјеровање у чудеса библијског свеца Лазара, ни светог Лазара са Косова, већ вјера у чудеса и прегнућа срца и оружја једног од најопјеванијих косовских јунака — прегоаца срца јуначкога. — Обилића.

Црногорцима је тада требало и било одлучујуће „срце јуначко“, прах и олово, којим су се натурали великим силама и приморавали их да, макар дјелимично, услише њихове захтјеве.

Знало се ту цијенити и оно дозвољено ратно лукавство, попут Обилића, које је извео Никац од Ровина на Ублима или оно дипломатско што га је урадио књажев секретар Анри Делари на Граховцу 1858. године.

Било је, половином XIX вијека, присутно свуда, у свим потлеушицама, на црквеним и народним саборима спомињање Косова као српске националне трагедије, оне што опомиње на освету.

Национално осветнички задојени Црногорци су стално, маштовито, расправљали о „освети Косовској“. Надахњивала их је та осветничка мисао да се попут Обилића, треба жртвовати ради освете и обнове „старе српске славе и величине“.

Каже се у бројним документима, путописима, сјећањима, да се половином XIX вијека у Црној Гори „Србовало“ више него било гдје друго. Разумљиво је зато што је Косово „најскупља српска реч“ (како рече Матија Бећковић) било стално присутно у свим разговорима и планирањима. Каже се у тим документима да су Црногорци они „прави“ и једино одлучни Срби који попут Обилића, не вјерују у дипломатске игре и погађања, већ мачем крије своју судбину, маколико то било рискантно. Управо такву политику, проистеклу „из главе цијела народа“ водили су књаз Данило, његов брат велики војвода Мирко Петровић (за кога у предговору „Јуначком споменику“ стоји да „овај големи српски витез... веома љуби и милује јунаке“) и књаз Никола.

Не обазирјући се одвећ на спољнополитичке околности они су, попут Обилића, управо сабљом хтјели да од европских сила изнуде оно што су захтијевали. Било је у томе и трагике њихових маштања, али и побједа смјелих прегнућа; управо су водили политику према каснијој Бизмарковој ријечи „ко не вјерује у невјероватно — лош је политичар“.

Овакво увјерење било је диктирано највишим државним разлозима. Нејака Црна Гора се могла натурити Европи само мршењем њихових добро срочених планова и увијених рачуна. Имала је она и тада осјећај да се понешто може добити само енергичношћу, управо прегнућем попут Милоша Обилића.

Познато је да се црногорска држава стварала и развијала у процесу оружане борбе са Турцима. Цетиње је одавно имало особито значење, управо једно од најзначајнијих средишта националне мисли, политичких планова и организовања ослободилачке акције.

Половином XIX вијека били су се нагомилали разлози који су захтијевали да ослободилачка акција Црногораца добије карактер широког и организованог националног покрета. Његови и ближи и даљи циљеви били су јасни. Ближи, непосреднији, циљ био је борба за територијално ширење и стварање територије са условима за њен даљи економско-политички развој, што се тада називало повратком „дједовине“. Даљи, знатно замашнији и, зато, теже изводљив циљ био је организовање и подршка ослободилачким покретима на већем простору и акција за стварање велике, првенствено српске, државе — што је схватано као обнова Душанова царства.

Они који су одлучивали о вођењу националноослободилачке акције дубоко су познавали расположење и спремност црногорског народа. И књаз Данило, и војвода Мирко и књаз Никола осјећали су се позваним да чувају аманете српске и да се, под критском српског јавног мњења, боре за остварење српских националних циљева. Млади књаз Никола је, одушевљен идејом освете Косова, спјевао познату пјесму „Онамо, намо“.

Косово се у црногорској националнополитичкој идеологији и стратегији вишеструко осјећа и доживљава. Прије свега косовски бој је изгубљен због неслоге српских великаша а жртвовањем Обилића је указао на путеве освете. Зато се сматрало да је историјски неопходно из косовског боја извући и поуке и поруке. Требало је, дакле, постићи слогу између двије државе — Србије и Црне Горе и енергично се борити за обнову старе српске државе. Но, и једно и друго било је тада тешко остварљиво, првенствено зато што оне нијесу биле кадре да то остваре.

У вријеме XIX вијека, војвода Мирко Петровић је пјевао да су Турци навалили „на ваљану српску гору Црну“, да је књаз Данило био „српска круна сјајна“, а војводи Миљану Вукову честитао побједу над Селим-пашом 1862. године са:

*„Бе аферим! мој војвода прави!
Кад знаш тако дочекати Турке,
Ти си Србин, српскога имена,
Здраво био са свијем Србима“.*

Требало је, дакле, подстаћи осветничку страст према Турцима организовати јунаке типа Обилића и тако се ослободити Турака, према којима се тада гајила изузетна мржња осветничког карактера.

Развој националноослободилачке мисли средином XIX вијека био је праћен посебним изливима патриотског духа у српској књижевности, журналистици и свим облицима духовног живота. Енергична политика Црне Горе особито је одговарала националном романтизму млађег српског нараштаја. Тада се све више истиче дух косовске освете и настаје посебно одушевљење српском националном традицијом. Мисао о обнављању Душанова царства захтијевала је слогу и узајамност помагања свих Срба на основама истакнуте подударности идеја код њих, тежњи за њихово не само духовно већ и политичко уједињење. Политички поцијепани српски народ духовно су уједињавале велике идеје, прије свега освета косовска.

Српска јавност оног времена видјела је у Црној Гори „зору српске слободе и будућности српскога народа“. Једна од карактеристика омладинског нараштаја око 1860. године било је и безмјерно одушевљење Црном Гором. Њени ратови са Омер пашом 1852—1853. и 1862. а нарочито славна побједа на Граховцу 1858.

године одговарали су маштању српског народа о освети и подстицали његову жељу за повратак његове „старе славе“. Управо око 1860. године занесеност Црном Гором и одушевљење њоме, особито у књижевним круговима, достижу кулминацију и престају у прави култ. У стилу тог „кипућег одушевљења“ (како каже Скерлић), ти романтизмом занесени људи и устрептали духови, у егзалтацији националних осјећања и занесености визијом националног ослобођења и уједињења и сувише су вјеровали у снагу српског народа и предводничку улогу Црне Горе, која је по њима била кадра да покрене широки ослободилачки покрет српског народа.

Српска омладина је у сталним сукобима Црногораца са Турцима видјела њихову одлучност да поведу акцију коју је тражио српски национални дух а посебно косовска мисао — а то је енергична борба за политичко уједињење српског народа. За њу су Црногорци били морално најздравији дио српског народа, способан да оствари своју историјску мисију, народ који је умιο његовати култ српског јунаштва и завјете предака, хранити се косовском идејом и етиком. Писало се за Црну Гору да је то „дична отаџбина српске слободе“, „најхрабрији народ на свету“, „последња искра српске слободе“, да су Црногорци способни да и другима извојевују ону слободу коју сами уживају, да код њих најјаче живи толико потребан дух старих српских јунака. Бројни пјесници објављују хвалоспјеве Црној Гори. Просто се утркивало ко ће што љепше и похвалније рећи о Црној Гори.

Црногорски владајући кругови, оличени у књазу Николи, нијесу имали разлога а да не прихвате ту улогу коју им је јавно мњење намјешивало. Књаз Никола, уз то и сам пјесник, није имао разлога да не прихвата народне захтјеве за покретање рата са Отоманском империјом. Како је код Црногораца постојала јака идеја о узајамности српског народа и свијест о неопходности заједничке акције Србије и Црне Горе, то је књаз Никола, кад се одлучивало о питању рата морао ићи за захтјевима народа. Како су, логично, народу династички интереси били споредни, књаз Никола је морао повлађивати народу и борити се за тада недефинисане „опште интересе српства“.

Књаз је за главно поље политичког рада Црне Горе сматрао Херцеговину, гдје је постојао јак устанички покрет, док је Србији препустао тзв. „Стару Србију“. За то половином XIX вијека, Црна Гора има веома мали политички утицај на Косову.

Бројни су разлози зашто се званична Србија и Црна Гора нијесу лако споразумијевали око остварења „општих интереса српства“ и косовске мисли. У суштини су били династички интереси и одржавање својих држава.

Код народа се политичка будућност српског народа доживљавала са много емоција. Косово је за ово вријеме заједничка емоционална историјска чињеница за све Србе. Та мисао о наро-

дном јединству првенствено као политичкој творевини, а не само емоционалној чињеници, све је присутнија у схватању народа. За то се користи традиција цјелине и политичког јединства старе српске државе, па се борба за стварање веће српске државне заједнице доживљава као обнова Душановога царства.

Што се та маштања и планови нијесу могла остварити бројни су разлози. Црногорци су ипак своју борбу сматрали „изви-искром“ борбе за ослобођење свих Срба, своју земљу за чувара слободе управо од косовског боја, одржавали су косовски мит и немало допринијели остварењу косовске завјетне мисли.